

Posudek diplomové práce Bc. Zuzany Janovské
Konceptualizace života v českých populárních písních
(Příspěvek ke studiu jazykového obrazu světa)

Předložená diplomová práce měla za úkol prozkoumat konceptualizaci života ve specifickém souboru textů: šlo o texty populárních písní 60. let 20. století, dodnes z velké části obecně známé a sdílené. I proto mohou vést sémantické konstrukce v nich objevené (metafory, metonymie, schémata a scénáře spojené se životem v různých jeho aspektech) k cenným zjištěním, a to v mnoha ohledech. Samozřejmě se jejich specifčnost odhalí zejména ve srovnání se základními konceptualizacemi života ukotvenými v jazykovém systému, resp. s obrazem života v češtině, jak ho lze rekonstruovat na základě dat uvedených ve výkladových a dalších jazykových slovnících (zejm. na základě frazeologie). Tam jde totiž o základní kontury zkoumaného obrazu; přesnější obrysy, jemnější prokreslení, dokonce snad re-konceptualizace či závažnější posuny musíme hledat jinde – v textových datech nejrůznějších oblastí, mezi nimiž mají specifické postavení umělecké, resp. kreativně založené texty.

Co se týče oněch základních konceptualizací života a jejich jazykové realizace v našem obrazu světa, mohla diplomantka vycházet z některých prací zahraničních, ale i českých, zejm. z veřejně přístupné práce o konceptualizaci smrti (a života) v češtině od Dorothey Patočkové, mohla využít jejich poznatků i metodologických postupů. Práce byla záměrně zadána tak, aby navázala na to, co už o obrazu života v češtině víme (a metodologicky vzato na výzkumy, které už dělat „umíme“), a aby se soustředila na texty, jež dosud v souvislosti s kognitivně-kulturním zkoumáním češtiny (a české kultury) interpretovány nebyly. V úvodu je potřeba říci, že potence tématu diplomantka realizovala pouze částečně, přesto se jí však některé podstatné skutečnosti ukázat podařilo.

První polovina práce je věnována výzkumnému kontextu: po celkovém uvedení do tématu diplomantka pojednává o písni (zejm. populární), především se zřetelem k vývoji české populární hudby s vrcholem v 60. letech 20. století, aby charakterizovala povahu výzkumného materiálu a jeho důležitost se zřetelem k českému obrazu světa. Poté představuje kontext kognitivní lingvistiky, zejm. s ohledem na klíčové pojmy dále využívané (antropocentrismus, jazykový obraz světa, metafora, metonymie, představová schémata aj.; krátce – bohužel příliš krátce – se věnuje i pojetí významu v kognitivní lingvistice.

Třebaže je struktura těchto částí formálně přehledná a logická, z hlediska vnitřní tematické provázanosti, vyváženosti a především informativnosti (tj. relevantnosti uváděných informací a absence jiných) můžeme mít řadu výhrad. Jistě by stály za podrobnější, resp. konkrétnější reflexi jazykově-stylové a žánrové vlastností písňových textů i jejich specifčnost ve vztahu k poezii. Na druhé straně však lze ocenit pokus o charakteristiku svobodného klimatu 60. let s ohledem na to, jak se odráží ve fenoménu populární písně, potažmo v písňových textech – právě s ohledem na proměnu životního stylu a reflexi určitých aspektů života, které se do písňových textů promítají.

Co se týče teoretických pasáží, nejsou rozsáhlé, ale diplomantka vybírá k bližší charakteristice pojmy relevantní a ve funkci příkladů vybírá mnohdy již zde vhodné úryvky písňových textů; pokouší se tak – alespoň na některých místech – provázat tuto část práce s kapitolou interpretační. Často však zůstává spíše na povrchu. Ještě více mě mrzí, že zůstávají opomenuty ty zdroje (v doporučené literatuře uvedené a připomínané), které se vztahují k metaforickým extenzím v uměleckém textu, k významovým konotacím (systémovým i textovým), a vůbec k těm aspektům jazykového obrazu světa, které se aktivizují v poetických a jiných kreativních textech. Je to škoda, protože by materiál následně interpretovaný mohl být uchopen s větším teoretickým porozuměním a vědomím souvislostí.

Pátá kapitola *Život v českém jazykovém obrazu světa* (s. 34) začíná velmi vhodně exkursem etnologickým; o životě v tradičním (často magickém) obrazu světa, zejm. o pojmech narození, osud, smrt, duše apod. je pojednáno nejen na základě monografie Alexandry Navrátilové, ale mnohde i

s oporou ve slovníkových datech včetně frazeologie; už zde je naznačena i bohatá tematizace těchto skutečností ve zkoumaných populárních písních. Subkapitola *Život v jazyce* je však do značné míry zklamáním, neboť jazyková data získaná z českých slovníků (tj. data k lexémům *život, žít, živý*, včetně příslušné frazeologie aj., shromážděná tak, tak jak je to v podobných pracích zvykem) jsou tu jen „volně ložena“, ale nikoli usouvztažněna, natož interpretována. Je to velká škoda, neboť diplomantce byla doporučena literatura na toto téma, která mohla vnést do následné interpretace materiálu logiku a lépe ji provázat (literatura o profilech pojmu ŽIVOT, práce D. Patočkové aj.). Plastičtější by se pak třeba ukázal vztah mezi jazykovým (systémově ukotveným) obrazem života a jeho specifickou modifikací, obrazem textovým, o jehož rekonstrukci jde diplomantce především.

Jádro práce v tomto směru tvoří – zjevně nejzdařilejší – šestá kapitola *Konceptualizace života na základě populárních písní 60. let 20. století* (s. 49n.). Jedná se o interpretaci téměř stovky písňových textů ze zkoumaného období, ve kterých je tematizován život v nejširším smyslu slova (včetně různých životních etap, jež se reflektují vhodně za pomoci sémantických opozic mládí – stáří, dětství – dospělost, zdraví – nemoc, život – smrt). Systematicky a podrobně jsou popsány zejména metafory (méně často i metonymie) spojené se životem: ukazuje se, že zvláště rozrůzněné a významově členité jsou personifikační metafory života (život je chápán jako zvíře, mužská osoba – oproti ženské konceptualizace smrti –, a to učitel, milenec, host, protivník v boji nebo hráč) i základní ontologická metafora ŽIVOT JE VĚC (např. „platidlo“, dar, ale i břemeno). Život je také často konceptualizován jako příběh (popsaný v knize), jako divadelní představení apod. Není to zdaleka vše, nicméně právě v této souvislosti bych se ráda zeptala, nakolik se s životem ve zkoumaném obrazu světa spojuje hodnocení, resp. nakolik je chápán jako hodnota (příp. antihodnota).

Zvláštní postavení mají představová schémata, jež se v těchto souvislostech uplatňují, především CYKLUS a CESTA. Možná diplomantce zůstal skryt obecnější poznatek, že jde totiž o dvě základní schémata spojená s procesy probíhajícími v čase (cykličnost a linearita); vědomí širších souvislostí a schopnost vpojování poznatků do obecnějších kontextů by práci velmi prospělo. Ještě cennější by pak byly specifické konkretizace těchto schémat, jež jsou v textech doloženy, tj. např. ŽIVOT JE DEN, ŽIVOT JE ROK (ve smyslu střídání ročních období), ale i ŽIVOT JE KOLOTOČ (srov. s. 85). Schéma CESTA je popsáno velmi pěkně, dobře je ukázáno, jak bohatý a variovaný je repertoár jeho výskytů v populárních písních (včetně konceptualizací smrti jako poslední cesty). Za zvláště zdařilé, plasticky výstižné a přehledné pokládám závěrečné shrnutí poznatků o konceptualizaci života v textech zkoumaných písní (s. 88 – 91).

Následuje seznam literatury včetně pramenů (tištěných materiálů i hudebních alb) a příloha – seznam 94 písní, které tvoří výchozí autorčin korpus; do tištěné podoby je pro přehlednost zařazen pouze očíslovaný seznam názvů písní s uvedením zdroje, elektronicky však byla odevzdána ještě příloha obsahující všechny zkoumané texty. (Už z názvů plyne, že jde o texty většinou velmi známé.) Nabízí se otázka, na jakém základě byly vybrány právě tyto texty, tj. co se stalo kritériem pro jejich vřazení do zkoumaného okruhu. Bylo to nějaké formální kritérium, např. výskyt určitých lexémů? Nebo šlo o kritérium tematické – a jak si ho příjpadně autorka stanovila?

Svým druhým dotazem navážu na závěr práce, resp. na jeho poslední odstavce – diplomantka tu konstatuje, že v písňových textech „můžeme vyčíst lidský pohled na svět v určité době, kdy daná píseň vznikla či byla zpívána,“ že se v populárních písních „odráží dobové klima“ a že v nich nalzáme reflexi „mimojazykových skutečností, které byly v dané době aktuální“ (s. 91). Otázkou je, jak se na jazykový obraz života, který autorka ve své práci rekonstruovala, můžeme dívat dnes? Spatřujeme v něm nějaké rysy obecnější? Jak na něj lze pohlížet ve srovnání s dneškem? (Odpověď by samozřejmě mohlo dát jedině podobně orientované studium dnešních písňových textů – jde mi jen o případnou obecnější úvahu na toto téma.)

Navzdory uvedeným nedostatkům je, domnívám se, nesporné, že diplomantka udělala mnoho cenného, zejména v souvislosti se shromážděním a interpretací materiálu za pomoci

kognitivnělingvistických nástrojů – což bylo ostatně hlavním úkolem práce. Obraz života implikovaný v českých populárních písních 60. let, jaký Zuzana Janovská předestírá a dokládá, je vystižen i formulován zajímavě, ve fenomenologicky podané prostotě a s jasnou strukturací. Mnohé se nezdařilo, ale podobu textu, k níž se autorka nakonec dopracovala, pokládám za přijatelnou, přestože snad chybí hlubší, teoreticky podložená interpretace, která by zohlednila specifika zkoumané modifikace českého obrazu světa. Je však otázkou, zda to není úkol na diplomovou práci příliš obtížný.

Po jazykové, pravopisné a interpunkční stránce i po stránce typografické je práce na velmi dobré úrovni, občasné terminologické či stylizační nepřesnosti nepřesahují únosnou míru.

Diplomovou práci Bc. Zuzany Janovské doporučuji k magisterské obhajobě a navrhuji hodnocení stupněm „dobře“, příp. „velmi dobře“ – podle průběhu obhajoby.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
ÚJKN, Filozofická fakulta UK v Praze

V Praze 18. června 2015